

УДК 025.4.036(031)

Т. В. Добко

к. і. н., керівник Центру науково-бібліографічної інформації Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського НАН України

УКРАЇНСЬКА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ В ЕЛЕКТРОННОМУ СЕРЕДОВИЩІ

В статті проаналізовано наповнення Інтернет-мережі електронними енциклопедичними виданнями – як онлайн-версіями, так і цифровими копіями та електронними версіями вже виданих друкованих енциклопедій.

Ключові слова: Інтернет, електронне середовище, друкована енциклопедія, електронна версія видання.

The article deals with the Internet electronic encyclopaedias (online and digital copies) and electronic versions of the printed encyclopaedias.

Key words: Internet, electronic environment, printed encyclopedia, electronic version of the issue.

В Україні останніми роками спостерігається значна активність підготовки словників та енциклопедичних видань. За період від 1991 р. їх видання збільшилося у порівнянні з радянським часом у 8–10 разів. Новими довідковими, енциклопедичними, бібліографічними виданнями, що надаються у вільний доступ, з кожним днем збагачується й Інтернет.

У відділі технологій дистантного обслуговування Центру науково-бібліографічної інформації Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського НАН України (НБУВ) створено сектор навігації, який формує тематичний навігатор, що орієнтує в електронних інформаційних ресурсах мережі Інтернет (нині він містить понад 2 тис. посилань з короткими відомостями про ресурс – пошукові засоби України та світу; наукові установи, бібліотеки України та зарубіжні національні і спеціалізовані наукові бібліотеки; електронні бібліотеки, словники, енциклопедії тощо). Проте, зважаючи на універсальне охоплення навігатора, у розділі «Довідкові видання. Енциклопедії» подано посилання до 75 онлайн-енциклопедій (з них лише 12 – українські).

Крім цього, у розділі «Електронна бібліотека» на сайті НБУВ надаються бібліографічні відомості про понад 150 вітчизняних і зарубіжних цифрових енциклопедій, доступ до яких надається у читальних залах НБУВ (з них українських – 15 назв).

Ураховуючи залежність результативності професійної діяльності наукового співтовариства від якості і швидкості наукових комунікацій, онлайн-анотовані путівники по вітчизняних та зарубіжних наукових ресурсах відкритого доступу, електронних бібліотеках України і світу пропонує Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника НАН України (<http://www.lsl.lviv.ua/freeaccess.htm>). Проте у їхньому навігаторі відомості про енциклопедії окремо не виділено, хоча подано посилання на електронні бібліотеки, які потенційно містять й енциклопедичні видання.

За нашим дослідженням один із кращих інтернет-навігаторів соціально-значущих ресурсів Інтернету з історії України та українознавства представлено на сайті Інституту історії України НАН України, де подано посилання до чималої кількості енциклопедій, довідників та словників.

Сайт Інституту енциклопедичних досліджень НАН України у розділі «Цікаві лінки» дає посилання на 11 українських енциклопедій, енциклопедичних словників, сайтів, які мають широке інформаційне наповнення (<http://encyclopedia.kiev.ua/other%20files/cikavi.php>). А саме: «Вікіпедія», «Енциклопедія Києва», «Енциклопедія вільного козацтва», «Енциклопедія

української літератури», «Малий словник історії України», «Енциклопедія політичної думки», «100 видатних імен України», «Енциклопедія УСЕ», «Україна XIII–XVIII ст.: енциклопедичний бібліографічний довідник», «Острозька академія: енциклопедичне видання» та ін.

Джерелами виявлення електронних енциклопедичних ресурсів можуть слугувати і низка статей з української «Вікіпедії», присвячених українським енциклопедіям. Деякі з них містять інформацію про наявність електронної версії. Так стаття «Список українських енциклопедій» у Вікіпедії вміщує відомості про декілька загальних та спеціалізованих енциклопедій і словників, розрізняючи серед них «мережеві енциклопедії» та «онлайн-енциклопедії».

Попри те, що формування відкритих електронних енциклопедій має стихійний характер, інтенсивно зростає україномовна Вікіпедія (на 22 жовтня 2013 р. містить 468 816 статей). До речі, ГО «Вікімедіа Україна» отримала дозвіл Інституту історії України НАН України на поширення матеріалів, розміщених на сайті Інституту, зокрема, «Енциклопедії історії України», на умовах ліцензії CC BY-SA, що сприятиме поширенню наукових історичних знань у вільній енциклопедії.

Презентує Україну в електронному англomовному світі проект «**Internet Encyclopedia of Ukraine**» (Інтернет-енциклопедія України) – джерело інформації англійською мовою про Україну, її історію, видатних людей, географію, суспільство, економіку та культурну спадщину. База даних (БД) містить оновлений вміст п'яти томів енциклопедії «Encyclopedia of Ukraine» (Toronto, 1984–1993) (<http://www.encyclopediaofukraine.com>).

Сайт «**Українці в Сполученому Королівстві**»: Інтернет-енциклопедія (<http://www.ukrainiansintheuk.info>) містить інформацію про різноманітні аспекти минулого і теперішнього життя українців у Сполученому Королівстві Великої Британії і Північної Ірландії, висвітлює питання історії українсько-британських зв'язків від давнини до сучасності. Інтернет-енциклопедія є результатом роботи, яка почалася в контексті проекту створення багатотомної «Енциклопедії української діаспори», ініційованого в 1987 р. під егідою Наукового товариства ім. Шевченка в США. У 1988 р. в Сполученому Королівстві розпочато роботу над збиранням матеріалу для британської частини енциклопедії. З серпня 2008 р. на сайті публікуються готові статті. З останніх статей, опублікованих на сайті у 2013 р., – «Союз Українців у Великій Британії», «Пігічин Петро», «Літературне життя», «Післявоєнні табори і гуртожитки». Після завершення роботи енциклопедію передбачається видати друком.

Доступ до онлайн-версії матеріалів першого тому «Енциклопедії української діаспори», присвяченого Сполученим Штатам Америки (Кн. 1, 2. – Нью-Йорк; Чикаго, 2009–2012) та матеріалів третьої, що готується до друку, надається за адресою: http://eudusa.org/index.php?title=Main_Page. Важливо, що в інтернетному варіанті користувачі енциклопедії мають можливість запропонувати свої доповнення і правки. Загальна інформація про «Енциклопедії української діаспори» – на сайті «Брама» (<http://www.brama.com/eyd/index.html>).

Наповнюється Інтернет й відцифрованими версіями друкованих енциклопедичних видань. Широко вони представлені на сайтах Інституту історії України НАН України, сайтах Ізборник (<http://litopys.org.ua/>, <http://izbornyk.org.ua/encycl/euui.htm>), в електронній бібліотеці «Diasporiana» (diasporiana.org.ua) та ін. Це, насамперед, 11-томна «Енциклопедія українознавства» (гол. ред. В. Кубійович. – Париж; Нью-Йорк: оригінал та репринтне відтворення, 1954–1989 рр.).

Проект електронної бібліотеки української діаспори «Diasporiana», ініційований Інститутом журналістики і масової комунікації Класичного приватного університету (Запоріжжя), спрямований на зміцнення культурних зв'язків і формування позитивного іміджу України у світі, забезпечення вільного доступу користувачів до надбань української еміграції через Інтернет, створення електронних копій друкованих документів, що знаходяться у фондах бібліотек та інших закладів культури, приватних колекціях з метою збереження інтелектуальної спадщини. До участі в Проекті запрошуються бібліотеки, музеї, архіви та приватні особи, які можуть надавати інформаційні ресурси відповідно до профілю комплектування

електронної бібліотеки, критеріями добору матеріалів яких є суспільна, історико-культурна та наукова цінність документів.

Перша енциклопедія українознавства «Українській народъ въ его прошломъ и настоящемъ», видана з ініціативи М. Грушевського в 1914–1916 рр. у Петербурзі в 2 томах за ред. Ф. Вовка, М. Грушевського, М. Ковалевського, Ф. Корша, А. Кримського, М. Туган-Барановського і О. Шахматова, представлена в електронній бібліотеці «Культура України» Національної парламентської бібліотеки України (<http://elib.nplu.org/object.html?id=531>). Тут також представлено енциклопедичні довідники М. Давидова «Виконавське музикознавство» (К., 2010), наданий автором (<http://elib.nplu.org/object.html?id=1445>), та Б. Столярчука «Митці Рівненщини» (вид. 2-ге, доповн. й переробл. – Рівне, 2011), наданий Рівненською обласною універсальною науковою бібліотекою (<http://elib.nplu.org/object.html?id=3154>).

«Універсальний словник-енциклопедія» (УСЕ) (К., головний редактор – Мирослав Попович), що містить близько 25000 коротких статей, різні факти з історії та сучасності України, багатьох галузей науки і техніки, культури і спорту, є на сайті «Словопедія» (<http://slovopedia.org.ua/29/53392-0.html>). На цьому сайті представлено також «Економічну енциклопедію» (<http://slovopedia.org.ua/38/53392-0.html>), «Енциклопедію політичної думки» (<http://slovopedia.org.ua/40/53392-0.html>).

Неофіційна версія шеститомної академічної «Юридичної енциклопедії» (К., 1998) розміщена на сайтах «Cyclo» (<http://cyclo.com.ua>) і «Leksika» (<http://leksika.com.ua/legal>). Сайт «Leksika» пропонує користувачам «Українську радянську енциклопедію» (2-ге вид., пошук одним рядком або через алфавітний перелік гасел), «Енциклопедичний словник-довідник з туризму».

Вибрані статті енциклопедії «Українська мова» (К., 2000) доступні на сайті Ізборника (<http://litopys.org.ua/ukrmova/um.htm>). Двотомну «Українську дипломатичну енциклопедію» (К., 2004) можна знайти на освітньому порталі <http://ec-study.com>.

«Енциклопедія державного управління» (у 8 т. – К., 2011) доступна для завантаження за адресою: <http://derzhava.in.ua:8081/ndi/encyclopedia/default.aspx>.

Електронну версію «Шевченківської енциклопедії», яка нині готується Інститутом літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України у чотирьох томах (2013 р. вже вийшло два томи), за участю шевченкознавців України та зарубіжних країн представлено на сайті Інституту: <http://www.shevchcycl.kiev.ua/>.

На сайті Інституту історії України НАН України представлено електронні версії чотири-томної «Радянської енциклопедії історії України» (К., 1969–1972) і 9 томів нової «Енциклопедії історії України» (К., 2003–2012). Надається й інтерактивний пошук (на 22 жовтня 2013 р. доступ забезпечено до 7998 повних текстів статей при загальному обсязі ЕІУ 13418 статей): <http://www.history.org.ua/?encyclo>. Важливо, що на цьому сайті є велике зібрання цифрових версій енциклопедій (із зазначенням джерела комплектування), які можна вільно завантажити або подано посилання до електронних версій енциклопедій на інших сайтах, до прикладу: «Энциклопедия Подкарпатской Руси» (Ужгород, 2001), «Енциклопедія Трипільської цивілізації» (Т. 1, 2. – К., 2004), «Енциклопедія Житомира» (Житомир, 2009), «Україна в міжнародних відносинах: енциклопедичний словник-довідник» (Вип. 1–3. – К., 2009–2012) та ін.

Енциклопедичне видання «Острозька академія» представлено на сайті Національного університету «Острозька академія»: http://www.oa.edu.ua/ua/important/akademija_encyklopedija.

Більшість томів унікального багатотомного енциклопедичного видання з історії міст та сіл України «Історія міст і сіл Української РСР» (К., 1968–1974) доступне у форматах pdf djvu на порталі Hurtom-торрент-толока: <http://toloka.hurtom.com>. Сайт містить багато українських словників, довідників. Для завантаження файлів необхідно зареєструватися.

Для популяризації наукових технічних знань в Інтернеті багато робить доктор технічних наук, професор, автор проекту «Гірнична енциклопедія» Володимир Білецький. Проект «Мінеральні ресурси та добувна промисловість країн світу» спрямований на постійне відстежен-

ня ситуації щодо мінеральних ресурсів світу та її аналіз: <http://resource.ukrlife.org/index.html>.

«Малу гірничу енциклопедію» можна скачати з електронної бібліотеки «Чтиво»: http://chtyvo.org.ua/authors/Biletskyi_Volodymyr/Mala_hirnycha_entsyklopediia_Tom_1/, «Гірничий енциклопедичний словник» – на сайтах «Віртуальна Русь» та «Рутенія» (**Бібліотека Vesna.org.ua**, <http://ruthenia.info/txt/biletskyv/enc/index.html>).

«**Фармацевтична енциклопедія**», підготовлена фахівцями Національного фармацевтичного університету (друковані видання – К., 2005, 2010 рр.; голова редакційної ради чл.-кор. НАН України, професор В. П. Черних), містить понад 4 тисячі статей, присвячених різним фармацевтичним та дотичним напрямом: організаційно-економічному, технологічному (виробництву і конструюванню фармацевтичних систем), методам контролю й реалізації, сертифікації та стандартизації ліків; опису лікарських рослин і рослинної сировини; фармакології, менеджменту, маркетингу у фармації; лабораторній діагностиці, клінічній фармації та парафармацевтичній продукції тощо: <http://www.pharmencyclopedia.com.ua/>.

Часто енциклопедією називають збірки різноманітних матеріалів (повних текстів документів, творів, бібліографію, статті, присвячені певним особам чи галузям науки або тематичним напрямом). Так, «Українська інтернет-енциклопедія» – це україномовна вільна бібліотека, яка містить історичні документи, наукові статті, тексти підручників, посібників та багато іншої цікавої та корисної інформації: <http://www.uapedia.com.ua/>. Ресурс містить як авторські статті, так і статті з Вікіпедії. На сторінках сайту багато нав'язливої реклами, проводяться різноманітні опитування громадської думки.

Низку проектів, присвячених видатним українським письменникам, діячам науки і культури започаткував, наповнює і підтримує М. Жарких. Це – «Тарас Шевченко – енциклопедія життя і творчості» (<http://www.t-shevchenko.name/>), «Іван Франко – енциклопедія життя і творчості» (<http://www.i-franko.name/>), «Михайло Грушевський – енциклопедія життя і творчості» (<http://www.m-hrushevsky.name/>), «Енциклопедія життя і творчості Лесі Українки» (<http://www.l-ukrainka.name/>). На сайтах розміщено повні тексти їхніх творів, коментарі, біографічні матеріали, дослідження, листи, фотографії, інші документи.

Сайт «Енциклопедія пам'яток» (<http://encyclosights.com/>) нині містить зібрання довідкових відомостей, що супроводжуються ілюстраціями, понад 13 тис. пам'яток, має на меті надати можливість мандрівникові максимально швидко зорієнтуватися у величезній кількості пам'яток України, поінформувати, що і де є цікавого, на що варто звернути увагу.

Портал «Енциклопедія економіки: соціально економічний ресурс» спрямований на ознайомлення як з азами економіками, так і з масштабними проектами в цій галузі: <http://economic.lviv.ua/index.html>.

«Енциклопедія лікарських рослин» на сайті SETRUM.net і «Електронна енциклопедія сільського господарства» (ТОВ «Імперія-Агро») швидше використовуються з метою реклами продукції створювачів сайтів (<http://www2.agroscience.com.ua/>), хоча і містять різноманітну галузеву інформацію.

Вінницький міський центр дистанційної освіти і Фізико-математична гімназія № 17 м. Вінниці представляють навчальну енциклопедію для школярів з астрономії (Том 1. Сонячна система. Том 2. Галактики): <http://www.galaxy.vinnica.ua/>. На сайті Золочівського будинку дитячої та юнацької творчості доступна «Енциклопедія олімпійського спорту в запитаннях і відповідях» (2-ге вид., К., 2011): <http://bdut5.klasna.com/uk/site/korisna-bibliotechka.html> та інші довідкові книги, важливі в освітньому процесі дітей та юнацтва.

Сайт «Всеукраїнська енциклопедія рослин» (<http://roslunu.com.ua/>) містить детальний опис і характеристики рослин: трав, дерев, квітів тощо. Коротку ілюстровану інформацію про тваринний світ подають сайти «Всеукраїнська велика енциклопедія тварин» (<http://tvarunu.com.ua/>), «Ілюстрованная энциклопедия животных» (<http://www.filin.vn.ua/>).

Створюються в мережі й регіональні онлайн-енциклопедії: «Київ» (<http://wek.kiev.ua/uk/>), «Дрогопедія (Дро-Е)» – перша електронна і єдина online-енциклопедія Дрогобича (Дро-

гобиччини) (<http://dro-e.blogspot.com>), «Николаевская область. Электронная историческая энциклопедия» (<http://history.mk.ua>), «Odessika: енциклопедія об Одесі» (<http://odessa.club.com.ua>); «Кам'янець і Кам'янецьчина від А до Я: матеріали для регіонального енциклопедичного словника»: (http://www.tovtry.km.ua/ua/history/book/kamjanechyna_a_ja.html); «Енциклопедія Днепропетровська» (<http://encdpr.com>) та ін.

Деякі цифрові копії друкованих енциклопедій можна завантажити з сайту Тернопільської обласної наукової бібліотеки (чотиритомний «Тернопільський енциклопедичний словник» (Т., 2004–2009); четвертий том «Австралія-Азія-Африка» «Енциклопедії української діаспори» (К., 1995), окремі книги «Української малої енциклопедії» Євгена Онацького (Буенос – Айрес, 1957–1960) тощо.

«Енциклопедія лікарських рослин» (К., 1992) є у Всеукраїнській електронній бібліотеці (<http://youalib.com/>).

Електронна версія «Астрономічного енциклопедичного словника» (за загальною редакцією І. Климишина та А. Корсунь. – Львів, 2003), що містить близько 3000 словникових статей з астрономії та суміжних наук, представлена на сайті Львівського національного університету ім. І. Франка: <http://www.franko.lviv.ua/publish/astro/>.

Цифрові копії друкованих енциклопедій та енциклопедичних видань розповсюджуються через файлообмінник EX.ua, не завжди з дотриманням авторських прав: <http://www.ex.ua> («Мистецтво України» (Т. 1. – К.1991), «Ілюстрована енциклопедія історії України» (Х., 2004), «Українська мова» (К., 2004), «Енциклопедія для юних джентельменів» (Х., 2002), «Тіло людини: енциклопедія для дітей» (К., 2005) та ін.

Російський проект «Мир енциклопедий» (<http://encyclopedia.ru/>) подає інформацію про російськомовні енциклопедичні та псевдоенциклопедичні видання (енциклопедії, енциклопедичні словники, довідники), інформує по нові енциклопедії, що виходять у світі. Розділ «Новини» містить посилання на українські енциклопедичні ресурси і повідомлення про розвиток енциклопедичної справи в Україні, а також цифрові копії деяких енциклопедичних видань, виданих в Україні.

Безоплатно скопіювати цифрові копії українських енциклопедій можна на сайті knigi.tr.200.ru («Енциклопедія кібернетики» (Т. 1, 2. – К., 1973), «Виробнича енциклопедія бджільництва» (К., 1966), «Енциклопедія Львова» (в 3 т. – Л., 2008) та ін.). Сайт застерігає щодо використання матеріалів лише з ознайомчою метою, наголошує на їх некомерційному використанні та нагадує про законодавство й авторські права Російської Федерації та Ізраїлю.

Отже, здійснений аналіз електронного середовища дає змогу зробити такі висновки: Інтернет стрімко наповнюється електронними енциклопедичними виданнями (як онлайн-версіями, так і цифровими копіями або електронними версіями вже виданих друкованих енциклопедій), а також довідниками, різними за видами і тематикою. Наявні в мережі електронні енциклопедичні ресурси часто дублюються на різних сайтах, хоча й з певними змінами. Водночас, їх пошук у мережі є не таким простим, адже відсутня централізована систематизована інформація про електронні довідкові та енциклопедичні ресурси.

На нашу думку, доцільно було б спільними зусиллями створити портал української енциклопедистики, інтегрований структурований ресурс відомостей про електронні довідники, бібліографічні покажчики, енциклопедії. Необхідним є й створення онлайн-версії української енциклопедії на зразок Britannica, Larousse. Координуючу роль поширення сучасних знань про Україну в електронному світі має взяти на себе Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, у якого є значний досвід фахової підготовки багатотомної «Енциклопедії Сучасної України».